

Programma VAWOZ 2031-2040

Nota van Antwoord reacties concept NRD –
Zeeland

Datum: 27-09-2024
Versienummer: 2.0
Status: Definitief

In opdracht van:

Ministerie van Klimaat en
Groene Groei

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding en leeswijzer.....	3
1.1	Inleiding.....	3
1.2	Leeswijzer: waar vind ik de antwoorden op mijn reactie	3
2	Algemene toelichting reacties Zeeland.....	4
3	Routes en zoeklocaties in Zeeland	5
4	Samenhang met andere ontwikkelingen in Zeeland	13
	Colofon.....	17

1 Inleiding en leeswijzer

1.1 Inleiding

Van vrijdag 23 februari 2024 tot en met donderdag 4 april 2024 lag de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (concept NRD) voor het programma VAWOZ 2031-2040 ter inzage. Hier kon u over lezen in meerdere lokale media en de Staatscourant van 22 februari 2024. De concept NRD is het onderzoeksplan voor het opstellen van een plan-Milieu Effect Rapport (plan-MER) en een Integrale Effecten Analyse (IEA).

De plan-MER en de IEA beoordelen de verschillende te onderzoeken onderzoeksalternatieven op een aantal aspecten. In de concept NRD staan de te onderzoeken onderdelen en de thema's en aspecten waarop we deze beoordelen. Iedereen kon reageren op de concept NRD. Met deze reacties willen we vanuit verschillende belanghebbenden en belangstellenden aandachtspunten voor de onderzoeksvoorstellen en -aspecten ophalen. Door iedereen te laten meedenken, verbetert de kwaliteit van de ruimtelijke keuzes die we moeten maken. In totaal zijn er 2.279 reacties binnengekomen. Het ministerie van Klimaat en Groene Groei (KGG), bedankt de indieners voor de input en het meedenken in dit programma.

Tijdens de terinzagelegging organiseerde het toenmalige ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) informatiebijeenkomsten bij u in de regio. Tijdens deze bijeenkomsten kreeg u meer te horen over de inhoud van de concept NRD, de vormen van meedenken en het programma. Uiteraard kon u tijdens de bijeenkomsten ook vragen stellen en direct een officiële reactie indienen.

Op de [website van RVO](#) vindt u alle geanonimiseerde reacties in de inspraakbundel. Hierin hebben alle reacties een persoonlijk registratienummer gekregen. Dit persoonlijke registratienummer is met de indiener gedeeld vlak na indiening van de reactie.

1.2 Leeswijzer: waar vind ik de antwoorden op mijn reactie

Tijdens de terinzagelegging kon iedereen reageren op de concept NRD. In totaal zijn er 2.279 reacties binnengekomen. Om het terugvinden van uw reactie en het antwoord hierop zo gemakkelijk mogelijk te maken, hebben wij de reacties ingedeeld in categorieën en de antwoorden onderverdeeld in verschillende documenten:

1. Nota van Antwoord - Algemeen deel
2. Nota van Antwoord - Noord-Holland
3. Nota van Antwoord - Zuid-Holland
4. Nota van Antwoord - Noord-Brabant & Limburg
5. Nota van Antwoord - Zeeland

Op onze website, www.rvo.nl/vawoz, vindt u al deze documenten en de codewijzer. Deze heeft u, samen met uw persoonlijke registratienummer, nodig om gemakkelijk het antwoord op uw reactie terug te vinden. Ga naar onze [website](#) en volg het stappenplan.

2 Algemene toelichting reacties Zeeland

Vanuit Zeeland zijn 47 reacties binnengekomen. De reacties zijn onder te verdelen in een paar onderwerpen. Ten eerste geven indieners aan geen derde kabel naar Borssele te willen, aangezien er een gebrek aan ruimte binnen het Sloegebied is. In dit gebied zijn al veel ontwikkelingen gaande, wat effecten heeft op dorpskernen en het Veerse Meer. Daarnaast wordt er aangestipt dat er geen bestuurlijk draagvlak is in de regio voor een aanlanding over Borsels grondgebied.

Een aantal indieners wijzen op de mogelijkheid aanlandingen te laten aansluiten in Zeeuws-Vlaanderen. Hier is meer ruimte aanwezig, en er is vraag naar duurzame energie en stimulering nodig van economische groei.

Ook komt uit de reacties naar boven dat er behoefte is aan samenhang met andere projecten (zoals de komst van het 380kV-station in Borssele), om de cumulatieve effecten in kaart te brengen en de ruimtelijke vraagstukken een hoofd te bieden. Er zijn vragen over de systeemintegratie, hoe dit op het net zal passen en hoe de vraagontwikkeling eruit zal gaan zien.

Tot slot zijn er reacties waarin de indieners zorgen uiten over de impact van de landroutes op landbouw en recreatie langs de kust. Ook van de Westerschelderoute worden de impact op scheepvaart, morfologie en natuur genoemd.

Hierna vindt u een tabel met de codes en onderwerpen van de reacties die in dit document behandeld worden. In de hoofdstukken vindt u de samengevatte reacties en onze antwoorden daarop.

Code hoofdstuk 3	Onderwerp routes en zoeklocaties in Zeeland
3.5.6	Verbinding Rilland als alternatief voor een aansluiting in Zeeland
3.7.1	Ondergrondse kabels
3.7.2	Locatie/Aansluiting/Verbinding 380kV-tracé Zeeuws-Vlaanderen
3.7.3	Bron voor waterstofproductie
3.7.4	Impact op wonen, landschap, cultuur en milieu
3.7.5	Waterstofverbinding en locatie
3.7.6	Sloegebied
3.7.8	Veerse Meer
3.7.10	Dow
3.7.11	Gemeente Sluis

Code hoofdstuk 4	Onderwerp samenhang met andere ontwikkelingen in Zeeland
4.7.1	Tracés Borsele
4.7.2	Impact op landschap, cultuur en milieu
4.7.3	Sloegebied
4.7.4	Evides waterleidingen
4.7.5	Participatie/Draagvlak/ Omgeving
4.7.6	Procedures / overzicht
4.7.7	Grondgebied België

3 Routes en zoeklocaties in Zeeland

Code	Samenvatting reacties	Antwoord
Ondergrondse kabels		
3.7.1	Indiener heeft voorkeur voor ondergrondse kabels (onder water), voor een betere leefomgeving in Zeeland.	Een elektrische aanlanding van wind op zee komt tot stand door ondergrondse kabels aan te leggen tussen het platform op zee en het converterstation op land. Ook tussen het converterstation op land en een 380kV-hoogspanningsstation komen ondergrondse kabels. Op zee, in de grote wateren en op land leggen we de hoogspanningskabels dus ondergronds aan. Dit uitgangspunt staat in het Ontwikkelkader windenergie op zee. Het uitgangspunt ging ook mee in de studies voor programma VAWOZ.
Locatie/aansluiting/verbinding 380kV-tracé Zeeuws-Vlaanderen		
3.7.2.1	Indieners stellen voor om het 380kV-station Terneuzen niet op Borssele aan te sluiten, maar een verbinding te maken met het Belgische net (380kV-station Doel of Zandvliet) om de regio rond Borssele te ontlasten.	Het programma VAWOZ onderzoekt de realisatie van een 380kV-station in Terneuzen in een aparte ruimtelijke procedure, los van programma VAWOZ 2031-2040. De vraag van de indiener is onderzocht in de ruimtelijke procedure van het project 380 kV Zeeuws-Vlaanderen. In de Reactienota - Voornemen en het voorstel voor participatie van het project 380 kV Zeeuws-Vlaanderen leest u de beantwoording van deze vraag en een toelichting (Reactienota paragraaf 3.9 op pagina 23). De reactienota vindt u hier. https://www.rvo.nl/onderwerpen/bureau-energieprojecten/lopende-projecten/380-kv-z-v
3.7.2.3	Indieners hebben voorkeur voor een tracé door de Westerschelde en verwijzen naar aanlandingslocaties in de buurt van de Mosselbanken, het complex van de Nieuwe Sluis Terneuzen en de kanaalzone van Gent naar Terneuzen. Deze locaties liggen binnen het industriegebied en dichtbij gebruikers. Ook beperken de locaties overlast voor omwonenden/grondeigenaren en de recreatiesector. Ook hebben deze locatie geen verbinding over land nodig via de gemeente Sluis.	Het programma VAWOZ onderzoekt een tracé door de Westerschelde als alternatief in het IEA/planMER-proces. Het gebied Mosselbanken valt binnen het 6 km-zoekgebied voor aanlandlocaties in de regio Terneuzen. Deze locatie wordt onderzocht in het IEA/planMER-proces.
3.7.2.4	Indiener doet op dit moment onderzoek dat inzicht geeft in de vraag naar ruimte voor het zeehaventerrein in het North Sea Port-gebied tot 2050. Indiener wil op basis van dit onderzoek in gesprek met het Rijk en de regio om een logische en breed gedragen locatie voor toekomstige haven- en netinfrastructuur te kiezen.	Het ministerie van KGG ziet de waarde van meer inzicht in de vraag naar ruimte voor het zeehaventerrein en steunt een gesprek hierover. De ruimtelijke puzzel voor toekomstige ontwikkeling van industrie en de energietransitie moet binnenkort verder worden gelegd.

Code	Samenvatting reacties	Antwoord
3.7.2.6	Indieners benadrukken dat het zoekgebied met de grootste vraag naar groene energie op dit moment in Zeeuws-Vlaanderen ligt. Dat pleit voor aanlanding van groene energie in deze regio. Indieners geven aan dat in het programma VAWOZ tot en met 2030 geen enkele kabel van een dergelijk windpark op zee in Zeeuws-Vlaanderen aanlandt.	<p>Een voorwaarde voor het aansluiten van wind op zee via een elektrische verbinding is dat de verbinding via een 380kV-station kan aansluiten op het landelijk hoogspanningsnet. Op dit moment en voor 2030 is er geen 380kV station in Zeeuws-Vlaanderen, waardoor wind op zee hier voor 2030 niet kan aansluiten.</p> <p>Een aparte ruimtelijke procedure (380kV Zeeuws-Vlaanderen) onderzoekt op dit moment de bouw van een 380kV-verbinding en -station in Zeeuws-Vlaanderen. Programma VAWOZ, dat onderzoek doet naar aanlanding van wind op zee tot en met 2040, kan Zeeuws-Vlaanderen daarom wél meenemen in de onderzoeken naar een elektrische aanlanding. Programma VAWOZ onderzoekt ook een aanlanding via een waterstofverbinding. Voor het aansluiten van een waterstofverbinding is een nieuw waterstofaanlandstation nodig in Zeeuws-Vlaanderen. Ook dit neemt het programma VAWOZ mee.</p>
3.7.2.7	Indiener benadrukt dat verschillende routes door de Westerschelde overlast voor scheepvaart en vertraging tijdens de aanleg moeten vermijden.	<p>Op 17 januari bespraken de organisaties Port of Antwerp-Bruges, Gemeenschappelijke Nautische Autoriteit en de Belgische en Nederlandse waterbeheerders MOW en RWS het doorkruisen van ankergebieden met een pijpleiding. Het effect van de aanleg in de vaargeul op vertraging voor de scheepvaart is hier ook besproken. Op 1 juli was er een vervolgsessie.</p> <p>Op basis van de uitkomsten en aandachtspunten van deze sessies komt verder onderzoek welke verbeteringen in tracering en aanlegmethode mogelijk zijn.</p> <p>De resultaten gaan mee in het IEA/planMER-onderzoek over de (on)mogelijkheid van aanlanding van elektriciteit en waterstof door de Westerschelde.</p>
3.7.2.8	Indieners zien dat de Westerschelde een van de laatste natuurlijke estuariëne meergeulensystemen in West-Europa is, met een hoge dynamiek als belangrijk kenmerk. Ook benadrukken ze het belang van dit gebied voor zeehonden en broedvogels en de bescherming vanuit Natura 2000- en Kaderrichtlijn Water (KRW)-doelen. Ze benadrukken dat het realiseren van een veilig tracé voor kabels deze dynamiek aantast, terwijl die noodzakelijk is voor het gebied. Indieners vragen zich ook af hoe een interconnector/energy hub, zoals TenneT in het target grid voorstelt, in dit plaatje past.	<p>In het plan-milieueffectrapport (MER) worden alle tracés beoordeeld op morfologische inpassing waarbij de dynamiek van de Westerschelde een bekend knelpunt is. Ook worden alle tracés beoordeeld op hun effecten op natuurgebieden en wat dit betekent voor het habitat van o.a. zeehonden en broedvogels.</p> <p>Het programma VAWOZ 2031-2040 past in de plannen van het target grid. Het target grid van TenneT is een beeld van het toekomstige elektriciteitsnet, met 2045 als eindpunt. Het target grid laat het mogelijke toekomstige net zien. Met het target grid denkt TenneT na over een verbinding met andere landen, zoals België. Ook zijn er plannen voor een energyhub in Zeeuws-Vlaanderen. Welke onderdelen van het target grid uitgevoerd worden is nu onbekend. Het target grid is wel altijd in ontwikkeling op basis van de laatste onderzoeken.</p>
3.7.2.9	Indiener vindt dat West-Zeeuws Vlaanderen geen belang heeft bij de aanleg van de stroom- en/of waterstofleiding die aanlandt in Cadzand-Bad of Nieuwvliet-Bad. Ze benadrukt dat de omgeving van West-Zeeuws Vlaanderen alleen overlast ervaart. Indiener vraagt om een duidelijke uitleg van welke overlast dit precies is.	<p>De concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau waarop indiener reageerde geeft een overzicht van de tracéalternatieven en -vormen die programma VAWOZ onderzoekt. De effecten van de aanlanding van een elektrische en/of waterstofverbinding op west Zeeuws-Vlaanderen onderzoekt programma VAWOZ in de volgende fase. Het milieueffectrapport (MER) onderzoekt de milieueffecten. En de integrale effectenanalyse (IEA) onderzoekt ook andere thema's, zoals de mogelijke effecten op de omgeving,</p>

Code	Samenvatting reacties	Antwoord
		technische haalbaarheid, kosten, economie en toekomstvastheid. Iedereen kan op deze documenten (het MER en de IEA) reageren wanneer ze klaar zijn.
3.7.2.10	Indiener vraagt om strengere voorwaarden om het risico op schade aan elektriciteits- of waterstofverbindingen door ankerbewegingen te voorkomen. Ook vraagt de indiener om routes vlak naast en door ankergebieden in de Westerschelde te verwijderen. Tot slot geeft de indiener aan dat het niet mogelijk is de vaargeul naar de haven Antwerpen-Brugge meerdere dagen te sluiten.	Op 17 januari bespraken de organisaties Port of Antwerp-Bruges, Gemeenschappelijke Nautische Autoriteit en de Belgische en Nederlandse waterbeheerders Departement Mobiliteit en Openbare Werken (MOW) en Rijkswaterstaat (RWS) het doorkruisen van ankergebieden met een pijpleiding (die nodig zijn voor een waterstofverbinding). Het effect van de aanleg in de vaargeul op vertraging van de scheepvaart is hier ook besproken. Op 1 juli was er een vervolgsessie. Op basis van de uitkomsten en aandachtspunten van deze sessies komt verder onderzoek welke verbeteringen in tracering en aanlegmethode mogelijk zijn. De resultaten gaan mee in het IEA/planMER-onderzoek over de (on)mogelijkheid van aanlanding van elektriciteit en waterstof door de Westerschelde.
3.7.2.11	Indiener tekent bezwaar aan tegen het voornemen om i.v.m. afvoer van opgewekte elektrische stroom en/of waterstofgas vanaf de Noordzee d.m.v. meerdere zeer grote transportleidingen voor elektriciteit (2 x 380kV) en/of waterstofgas (H2) hetzij ondergronds ofwel bovengronds of beide, te willen aanleggen in/door Zeeuws-Vlaanderen, Zeeland. Zodra er meer informatie openbaar beschikbaar is zal indiener het bezwaarschrift nader aanvullen, actualiseren, specificeren en toelichten. Indiener verzoekt om te worden gehoord voordat er een beslissing wordt genomen.	Wij hebben kennisgenomen van het bezwaar. In de volgende besluitvormingsfasen is er gelegenheid om inhoudelijk te reageren en gehoord te worden.
Bron voor waterstofproductie		
3.7.3	Indieners vragen waarom programma VAWOZ de Westerschelde noemt als waterbron voor een grote elektrolyser, omdat gezuiverd drinkwater nodig is. Indieners vragen om meer inzicht in de hoeveelheden, gevolgen en kwaliteit van het effluent.	Het onderzoek 'Water voor waterstof' van Royal HaskoningDHV (april 2024) kijkt naar verschillende bronnen van water voor elektrolyzers in heel Nederland. Ook naar mogelijke elektrolyzers in Zeeland. De Westerschelde kan een bron van water zijn. Water uit de Westerschelde of de zee moet dan gezuiverd worden. De hoeveelheid water die nodig is hangt af van het type elektrolyser. De gevolgen voor de drinkwatervoorziening zijn zeer klein als het water uit de zee of de Westerschelde komt. Het onderzoek kijkt ook of water uit rioolwaterzuiveringen geschikt is voor elektrolyse. Het moet dan gezuiverd zijn tot de juiste kwaliteit water. Volgens het rapport 'Water voor waterstof' zou er in de regio Borsele genoeg gezuiverd water moeten zijn. Dit geldt niet voor de regio Terneuzen.

Code	Samenvatting reacties	Antwoord
Impact op wonen, landschap, cultuur & milieu		
3.7.4.1	Indieners zijn bezorgd over een mogelijke route voor kabels en/of leidingen over hun (agrarische) gronden. De aanleg van kabels en leidingen kan een grote negatieve impact hebben op de bedrijfsvoering, vooral door de verstoring van de teeltlaag en de langdurige schade aan de grond, schade aan het grondwater en financiële gevolgen voor boeren. Indieners vragen het ontwerp te herzien of willen alternatieven. Een indiener wijst op de bijzondere bestemming van hun gronden voor landschaps- en cultuurhistorische waarden en archeologische waarde.	<p>Naast tracéalternatieven over land richting Terneuzen onderzoekt programma VAWOZ ook een tracéalternatief door de Westerschelde naar Terneuzen. Ook is er onderzoek naar andere aanlandingslocaties in Nederland.</p> <p>De effecten van de aanleg en het gebruik van een elektrische en/of waterstofverbinding over land onderzoekt programma VAWOZ in de volgende fase. Het milieueffectrapport (MER) dat bij deze planfase hoort onderzoekt ook de effecten op grondwater, archeologie, landschap en cultuurhistorische waarden. Als uit de onderzoeken blijkt dat er sprake kan zijn van onacceptabele effecten komt er verder onderzoek of en zo ja welke verzachtende maatregelen mogelijk zijn. Iedereen kan na publicatie reageren op het planMER.</p> <p>In deze verkennende fase worden tracés op hoofdlijnen onderzocht. Wanneer een tracéalternatief naar Terneuzen over land de voorkeur krijgt, wordt het tracé nog in detail uitgewerkt of verbeterd. Bij de tracering houdt programma VAWOZ zoveel mogelijk rekening met 'logische' grenzen van landbouwgebied. De effecten op agrarische functies tijdens open ontgravingen/boringen zijn vooral tijdelijk. TenneT en Gasunie weten dat er de eerste jaren na aanleg van de kabel schade kan zijn. Door cultuurtechnisch verantwoord en zorgvuldig te ontgraven, scheiden en in depot zetten van de diverse grondlagen (A-laag of teelaarde laag, B- en C-laag) voorkomen ze de schade zoveel mogelijk. Als mogelijke nadelige effecten tijdens de aanleg schade veroorzaken waarvoor TenneT en Gasunie wettelijk of contractueel aansprakelijk zijn, dan compenseren zij deze schade binnen wettelijke kaders.</p>
3.7.4.2	Indieners zijn bezorgd over de aanzuigende werking van VAWOZ en willen hier onderzoek naar. Ook zeggen indieners dat als de provincie Zeeland zich als energiehub/industriecluster wil profileren, de impact van de energietransitie op het landschap, milieu en natuur in de toekomst misschien groeit.	Het in beeld brengen van de opgetelde effecten van het Programma VAWOZ en andere projecten is onderdeel van het planMER. Hierbij is ook aandacht voor onder meer effecten op landschap en natuur.
3.7.4.3	Indieners benadrukken dat hun woonomgeving geen industriegebied is en vice versa.	In eerste instantie zoekt programma VAWOZ naar ruimte in de huidige industriegebieden. De opgave van de energietransitie is groot, wat kan betekenen dat er te weinig ruimte is in de bestaande industriegebieden. Daarom onderzoekt programma VAWOZ mogelijkheden in een zoekgebied rondom een 380kV-hoogspanningsstation.
3.7.4.4	Indieners geven aan dat verplaatsing van hun bedrijf de enige mogelijkheid is als de plannen zo groot zijn en een grote impact hebben op hun gezin. Indieners zijn bang dat de toekomst van hun kinderen op deze plek sterk beperkt of onmogelijk wordt.	VAWOZ is een programma dat mogelijke aanlandingen onderzoekt. De minister van KGG kiest de aanlandingen en die worden uitgewerkt in een projectprocedure. In de projectprocedure, dus pas een latere fase, staat de precieze impact op individuele eigendommen en belangen. Als er nadelige effecten zijn kijkt programma VAWOZ met belanghebbenden hoe deze zo klein mogelijk kunnen zijn. Mogelijke blijvende effecten kunnen compensatie of vergoeding krijgen.

Code	Samenvatting reacties	Antwoord
3.7.4.5	Indieners vinden dat de locatie Grootweg niet geschikt is als vestigingslocatie voor grote energie-infrastructuur vanuit VAWOZ. Ze benadrukken dat deze locatie niet mee moet in verdere procedures, omdat het plaatsen van deze infrastructuur in een agrarisch woongebied tegen nationaal en internationaal beleid in gaat.	Het Ministerie van KGG kent de behoefte aan een integrale benadering van de energietransitie (in de regio en lokaal). De projecten hebben en houden ieder een eigen (project)procedure omdat projecten verschillende initiatiefnemers hebben. Programma VAWOZ weegt de dilemma's en consequenties met andere belangen af. Effect op de leefomgeving weegt zwaar mee bij de afweging van de te kiezen locaties
3.7.4.6	Indieners vragen de overheid om haar eigen beleidsuitgangspunten, doelen en regelgeving te respecteren en na te leven, zoals ze in verschillende wetten en verdragen staan. Ze benadrukken het belang van het voorzorgsprincipe en de zorgplicht voor de inwoners, met name die rondom de Grootweg wonen.	Het Ministerie van KGG ziet het belang van een zorgvuldig proces om alternatieven te onderzoeken en belangen integraal af te wegen. Besluiten moeten in overeenstemming zijn met wet- en regelgeving.
3.7.4.7	Indieners dragen verschillende punten aan. Allereerst benoemen ze dat de Grootweg zowel in tekst als op kaart wordt geduid als mogelijke locatie voor energieinfrastructuur. Bij de Mosselbanken zijn en worden reeds andere functies geprojecteerd, waaronder mogelijk een waterstoffabriek. Wat betekent dat voor locatie Grootweg? Ook vragen indieners zich af of er de kans is dat alle ontwikkelingen op de Grootweg worden gecombineerd en wellicht in de toekomst nog worden uitgebreid? Ten tweede geeft indiener aan dat er in het concept NRD Programma VAWOZ een reëel scenario voorgehouden voor doorvoer van energie richting België; in het onlosmakelijk verweven project van het 380kV-hoogspanningsstation wordt ontkend dat er via dat station energie zal worden getransporteerd naar België en dat dit station er slechts komt in functie van de lokale industrie. Wat klopt er nu? Ten derde geeft indiener het volgende aan: Op pag. 255 wordt gerefereerd aan de urgentie van de uitrol van de hoogspanningsinfrastructuur t.b.v. programma VAWOZ. Gaat snelheid boven zorgvuldigheid ten koste van mensen?	Wij danken indiener voor het aandragen van deze punten. Ten eerste: TenneT werkt aan een uitbreiding van het hoogspanningsnet richting Zeeuws-Vlaanderen inclusief een nieuw 380kV-station in de omgeving van Terneuzen. Er worden twee locaties genoemd voor een 380kV/150kV hoogspanningsstation die in ieder geval in het onderzoek meegenomen worden: industrieterrein de Mosselbanken en een locatie oostelijk van het industriegebied Terneuzen aan de Grootweg. Programma VAWOZ focust niet zo expliciet op locatie Grootweg voor een converterstation en/of elektrolyser, hoewel het wel binnen de zoekcirkel valt. De optelsom van deze projecten wordt nauw afgestemd en is ook terug te zien in het onderzoek over Cumulatie en Toekomstvastheid van de milieueffectrapportage. Ten tweede: Een ontsluiting via België valt niet onder de scope van het 380kV-hoogspanningsstation project. Dat betekent echter niet dat er niet ondertussen wordt gewerkt aan de optimalisatie van het Europese energienetwerk. Belgische netbeheerder Elia heeft medio 2023 een Memorandum of Understanding (MoU) met TenneT ondertekend, waarin de partijen zich ertoe verbinden om samen te onderzoeken hoe de onshore en offshore interconnectie capaciteit tussen beide landen kan worden geoptimaliseerd. Dit is echter geen onderdeel van programma VAWOZ of 380kV-station Zeeuws-Vlaanderen, hoewel resultaten uiteraard wel worden meegenomen. Ten derde: het proces is ingericht om – met behoud van de vereiste zorgvuldigheid – zo snel mogelijk te trechteren tot een concreet tracé en planuitwerking. Hierbij wordt echter de mens niet uit het oog verloren.
Waterstofverbinding en locatie		

Code	Samenvatting reacties	Antwoord
3.7.5	Indieners merken op dat hun zorgen over de mogelijke routes voor een waterstofleiding niet volledig zijn geregistreerd en gedocumenteerd. Ze benadrukken dat de voorgestelde routes langs Cadzand en de Wielingen vaargeul en via de Westerschelde onmogelijk zijn door lange vertragingen en risico's voor de scheepvaart. Deze onderdelen komen niet genoeg terug in de nota en houden zich niet aan verdragsrechtelijke afspraken over vrije doorvaart en veiligheid voor de scheepvaart in het Scheldegebied.	<p>Programma VAWOZ onderzoekt mogelijke aanlandingen in verscheidene regio's. Al deze regio's hebben hun eigen knelpunten. Dit betekent dat er in het programma een integrale afweging zal zijn tussen projecten en initiatieven op basis van systeemstudies en effectenstudies. De dilemma's en gevolgen voor andere projecten gaan mee in de besluitvorming van de projecten.</p> <p>Op 17 januari bespraken de organisaties Port of Antwerp-Bruges, Gemeenschappelijke Nautische Autoriteit en de Belgische en Nederlandse waterbeheerders Departement Mobiliteit en Openbare Werken (MOW) en Rijkswaterstaat (RWS) het doorkruisen van ankergebieden met een pijpleiding (die nodig zijn voor een waterstofverbinding). Het effect van de aanleg in de vaargeul op vertraging van de scheepvaart is hier ook besproken. Op 1 juli was er een vervolgssessie.</p> <p>Op basis van de uitkomsten en aandachtspunten van deze sessies komt verder onderzoek welke verbeteringen in tracering en aanlegmethode mogelijk zijn.</p> <p>De resultaten gaan mee in het IEA/planMER-onderzoek over de (on)mogelijkheid van aanlanding van elektriciteit en waterstof door de Westerschelde.</p>
Sloegebied		
3.7.6	Indieners vinden dat de oplossingsrichting Midden-Zeeland, met een derde kabel door het Veerse Meer naar een nieuw converterstation in het Sloegebied, moet verdwijnen in de verdere Projectprocedure van het programma VAWOZ. Daarvoor zijn verschillende argumenten: geen fysieke ruimte meer in het Veerse Meer, de stabiliteit van de Veerse Gatdam, gevolgen van baggerwerkzaamheden, gebrek aan fysieke ruimte in het Sloegebied, steeds meer grote energieprojecten in de regio, ruimte op het energienet in relatie tot kernenergie en indieners wijzen op een reactie die het ministerie gaf op een ander project in de regio.	Over een 3e kabel door het Veerse Meer en aansluiting op Sloegebied is een bestuurlijke afspraak gemaakt in september 2023. Dit heeft te maken met de vele ontwikkelingen op het gebied van de energietransitie, de ruimtelijke uitdagingen in het gebied en het gebrek aan regionaal bestuurlijk draagvlak voor een 3e 2GW kabelverbinding. Op basis van de afspraak kijkt het IEA/planMER-onderzoek in fase 1 vanuit zorgvuldigheid wel naar een 3e kabelverbinding door het Veerse Meer naar Sloegebied. Daarna bekijkt programma VAWOZ opnieuw of het de aansluiting van een 3e kabelverbinding verder onderzoekt in het vervolg van de IEA/planMER-studie.
3.7.6.1	Indieners zijn bezorgd over de ruimte die de vele energie-infrastructuurprojecten in Zeeland, waaronder programma VAWOZ, innemen en de gevolgen hiervan voor het landschap. In het Sloegebied beslaat de nieuwe energie-infrastructuur tussen de 95 en 240 hectare. Indieners denken dat de realisatie van al deze projecten binnen de grenzen van het industriegebied niet haalbaar lijkt door de huidige invulling van de ruimte.	Het Ministerie van KGG kent de behoefte in de regio en lokaal aan een integrale benadering van de energietransitie. Het Ministerie van KGG werkt aan het integrale verhaal over de samenhang tussen de projecten. Maar de projecten hebben en houden ieder een eigen (project)procedure omdat projecten verschillende initiatiefnemers hebben.
3.7.6.2	Indieners geven de voorkeur aan een route vanuit het Sloegebied naar Terneuzen, als er ook een route richting Terneuzen gepland is. Ze willen zo min mogelijk impact op de Zak van Zuid-Beveland.	We begrijpen de zorg over de impact van (bovengrondse) energie-infrastructuur op het landschap. Dit speelt bij het project 380kV Zeeuws-Vlaanderen en eerder al bij het project 380 kV Zuid-West West. Voor het programma VAWOZ zijn geen bovengrondse hoogspanningsverbindingen nodig. Het gaat om ondergrondse kabels. Leefomgeving is een belangrijk onderdeel bij de weging van de mogelijke aanlandingen.

Code	Samenvatting reacties	Antwoord
3.7.6.3	De concept NRD verwijst naar een derde verbinding naar het Sloegebied. Indiener verzoekt om duidelijk te maken dat het programma VAWOZ kijkt naar een vierde verbinding naar het Sloegebied.	Klopt. In totaal gaat het dan om 4 elektrische verbindingen naar het Sloegebied, waarvan 3 gelijkstroomverbindingen van 2GW (Net op zee IJmuiden Ver Alpha, Net op zee Nederwiek 1 en een mogelijke nieuwe Net op zee-verbinding uit het programma VAWOZ 2031-2040) en 1 bestaande wisselstroomverbinding (Borsele AC-kabel).
3.7.6.4	Indieners vragen uitleg waarom het Sloegebied nog een mogelijke locatie is voor verdere procedures door de problemen die het geeft. Ze wijzen op het aantal verbindingen dat nodig is en zeggen dat het aantal onderzochte verbindingen niet genoeg is volgens de gepresenteerde scenario's. Indieners stellen voor dat het verstandiger is om te besluiten dat het Sloegebied niet langer geschikt is.	Over een 3e kabel door het Veerse Meer en aansluiting op Sloegebied is een bestuurlijke afspraak gemaakt in september 2023. Dit heeft te maken met de vele ontwikkelingen op het gebied van de energietransitie, de ruimtelijke uitdagingen in het gebied en het gebrek aan regionaal bestuurlijk draagvlak voor een 3e 2GW kabelverbinding. Op basis van de afspraak kijkt het IEA/planMER-onderzoek in fase 1 vanuit zorgvuldigheid wel naar een 3e kabelverbinding door het Veerse Meer naar Sloegebied. Daarna bekijkt programma VAWOZ opnieuw of het de aansluiting van een 3e kabelverbinding verder onderzoekt in het vervolg van de IEA/planMER-studie.
3.7.6.5	Een indiener vraagt nieuwe verbindingen door het Natura 2000-gebied Veerse Meer en naar Sloegebied uit de NRD te halen vanwege effecten op natuur. Deze verbindingen zijn onhaalbaar en maatschappelijk, natuurlijk en landschappelijk onwenselijk.	Over een 3e kabel door het Veerse Meer en aansluiting op Sloegebied is een bestuurlijke afspraak gemaakt in september 2023. Dit heeft te maken met de vele ontwikkelingen op het gebied van de energietransitie, de ruimtelijke uitdagingen in het gebied en het gebrek aan regionaal bestuurlijk draagvlak voor een 3e 2GW kabelverbinding. Op basis van de afspraak kijkt het IEA/planMER-onderzoek in fase 1 vanuit zorgvuldigheid wel naar een 3e kabelverbinding door het Veerse Meer naar Sloegebied. Daarna bekijkt programma VAWOZ opnieuw of het de aansluiting van een 3e kabelverbinding verder onderzoekt in het vervolg van de IEA/planMER-studie.
3.7.6.6	Indieners geven aan dat het plaatsen van een converterstation buiten het Sloegebied niet acceptabel is. Ze vragen om de straal van het zoekgebied te beperken tot de grenzen van het havengebied.	Het Ministerie van KGG kent de ruimtelijke uitdagingen in het gebied en de vele ontwikkelingen op het gebied van de energietransitie hier. Dat was mede aanleiding om het begrenste Sloegebied aan te wijzen als voorkeursgebied voor een mogelijke locatie van een converterstation of elektrolyser. Dit betekent dat locaties zoveel mogelijk binnen de grenzen van het Sloegebied liggen.
3.7.6.7	Indieners benadrukken dat het concept NRD voor programma VAWOZ 2031-2040 de problemen van de voorgestelde derde 2 GW-verbinding vanuit zee naar het Sloegebied volledig bevestigt. Deze problemen zijn onder meer: <ul style="list-style-type: none"> - de opgetelde effecten van de aanlanding - te weinig ruimte binnen het Sloegebied - beperkte ruimte op het net - te weinig ruimte voor een derde converterstation - geluidsoverlast van een converterstation 	Over een 3e kabel door het Veerse Meer en aansluiting op Sloegebied is een bestuurlijke afspraak gemaakt in september 2023. Dit heeft te maken met de vele ontwikkelingen op het gebied van de energietransitie, de ruimtelijke uitdagingen in het gebied en het gebrek aan regionaal bestuurlijk draagvlak voor een 3e 2GW kabelverbinding. Op basis van de afspraak kijkt het IEA/planMER-onderzoek in fase 1 vanuit zorgvuldigheid wel naar een 3e kabelverbinding door het Veerse Meer naar Sloegebied. Daarna bekijkt programma VAWOZ opnieuw of het de aansluiting van een 3e kabelverbinding verder onderzoekt in het vervolg van de IEA/planMER-studie.

Code	Samenvatting reacties	Antwoord
	- het ontbreken van regionaal bestuurlijk draagvlak en draagvlak onder de inwoners die last hebben van deze ontwikkelingen.	
Veerse Meer		
3.7.8	Indieners benoemen dat werkzaamheden het systeem in Veerse Meer regelmatig beschadigen. Dit heeft ecologische effecten. De planning van de verschillende projecten uit het Programma VAWOZ moet daarom heel zorgvuldig gebeuren. Zo kan het programma seizoenseffecten en opgetelde effecten voorkomen.	<p>De concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau geeft een overzicht van de tracéalternatieven en -vormen die het programma VAWOZ onderzoekt. Ook geeft het een overzicht van de onderdelen die het milieueffectrapport (MER) onderzoekt. Het onderzoek naar mogelijke effecten gebeurt in de volgende fase van programma VAWOZ. Dit effectenonderzoek beoordeelt de effecten van de onderzochte tracéalternatieven en de opgetelde effecten met andere projecten. Dit leest u in Hoofdstuk 10, 'Autonome ontwikkelingen en cumulatie', uit het planMER.</p> <p>Voor de Veerse Gatdam en het Veerse Meer kijkt het onderzoek bij de opgetelde effecten onder meer naar de elektrische aanlandingen van wind op zee die al onderzocht en vergund zijn (Net op zee IJmuiden Ver Alpha en Net op zee Nederwiek 1). U kunt na publicatie reageren op dit effectenonderzoek.</p>
DOW		
3.7.10	Indieners benadrukken dat de strategische ontwikkeling van Mosselbanken tot een Circulair Park cruciaal is voor het bevorderen van de energietransitie. Volgens de indieners is er geen land meer beschikbaar voor deze overgang als Mosselbanken wordt gebruikt voor projecten als 380 kV Zeeuws-Vlaanderen en programma VAWOZ. Dit zou Dow dwingen om ander land te zoeken of grondstoffen uit het buitenland in te voeren. Beide brengen grote uitdagingen met zich mee. Ze willen Mosselbanken voorrang geven voor de transitie naar een circulaire economie vanwege het strategische belang hiervan.	Programma VAWOZ heeft een zoekgebied voor converterstation(s) en een waterstofaanlandstation aangewezen rond Terneuzen. Specifieke locaties voor een converterstation of waterstofaanlandstation zijn nog niet bekend. Het zoekgebied staat in de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD). Programma VAWOZ bekijkt de komende periode met omgevingspartijen waar een converterstation of waterstofaanlandstation kan komen in het zoekgebied. Daarbij overlegt het programma ook met lopende initiatieven en ontwikkelingen in het gebied. Indieners worden betrokken bij de zoektocht naar een mogelijke locatie in het gebied op en rond de Mosselbanken.
Gemeente Sluis		
3.7.11	Indiener benadrukt dat de gemeente Sluis de belangen van de inwoners moet verdedigen. Het aanleggen van kabels en leidingen heeft geen positieve invloed op inwoners. Het veroorzaakt eerder zorgen, zoals waardevermindering van grond en opstallen.	Het IEA/planMER-proces onderzoekt voor het aanlanden in Zeeuws-Vlaanderen mogelijke tracés door de Westerschelde en tracés over land als alternatieven. De besluitvorming maakt een integrale afweging van belangen om een voorkeur van tracé alternatieven te bepalen.

4 Samenhang met andere ontwikkelingen in Zeeland

Code	Samenvatting reacties	Antwoord
Tracés Borsele		
4.7.1	Indiener wijst op de bestaande energieprojecten in Borssele, waaronder Borssele 1, 2, 3, 4, Nederwiek en IJmuiden Ver Alpha. Indiener benadrukt dat de grens is bereikt: nieuwe tracés voor de aanlanding van wind op zee zijn onwenselijk, vooral door het gebrek aan draagvlak onder bewoners en de impact op de natuur.	Over een 3e kabel door het Veerse Meer en aansluiting op Sloegebied is een bestuurlijke afspraak gemaakt in september 2023. Dit heeft te maken met de vele ontwikkelingen op het gebied van de energietransitie, de ruimtelijke uitdagingen in het gebied en het gebrek aan regionaal bestuurlijk draagvlak voor een 3e 2GW kabelverbinding. Op basis van de afspraak kijkt het IEA/planMER-onderzoek in fase 1 vanuit zorgvuldigheid wel naar een 3e kabelverbinding door het Veerse Meer naar Sloegebied. Daarna bekijkt programma VAWOZ opnieuw of het de aansluiting van een 3e kabelverbinding verder onderzoekt in het vervolg van de IEA/planMER-studie.
Impact landschap, cultuur & milieu		
4.7.2	Indieners zijn bezorgd over de ruimte die de vele energie-infrastructuurprojecten in Zeeland innemen, en de gevolgen hiervan op het landschap. Hiervan is programma VAWOZ er slechts één. Indieners verwijzen naar het NPE, PEH en het MIEK. Ze zien dat de nieuwe energie-infrastructuur in het Sloegebied steeds meer ruimte innemen, van 95 tot 240 hectare.	Het Ministerie van KGG kent de behoefte in de regio en lokaal aan een integrale benadering van de energietransitie. Het Ministerie van KGG werkt aan het integrale verhaal over de samenhang tussen de projecten. Maar de projecten hebben en houden ieder een eigen (project)procedure omdat projecten verschillende initiatiefnemers hebben.
Sloegebied		
4.7.3	Indieners benadrukken dat er op dit moment meerdere lastige energieprojecten spelen in het Sloegebied (indieners verwijzen naar 7 Rijksinpassingsplannen). Volgens de indieners is er niet genoeg coördinatie en totaaloverzicht. Ze willen een uitwerking van de definitieve notitie voor het Programma VAWOZ met een totaaloverzicht en aandacht voor de opgetelde effecten. Ook vragen ze om een integrale aanpak en meer coördinatie tussen de projecten. Een indiener wijst ook op het risicovolle experimentproject van grote op- en overslag van ammoniak in februari 2024, waarbij verschillende instanties betrokken zijn zonder een centrale coördinatie.	Het Ministerie van KGG kent de behoefte in de regio en lokaal aan een integrale benadering van de energietransitie. Het Ministerie van KGG werkt aan het integrale verhaal over de samenhang tussen de projecten. Maar de projecten hebben en houden ieder een eigen (project)procedure omdat projecten verschillende initiatiefnemers hebben.
4.7.3.1	Indiener voegde de verschillende initiatieven van verschillende ministeries in het Sloegebied samen om aandacht te vragen voor de impact van de te maken keuzes	Het Ministerie van KGG kent de behoefte in de regio en lokaal aan een integrale benadering van de energietransitie. Het Ministerie van KGG werkt aan het integrale verhaal over de samenhang tussen de projecten. Maar de projecten hebben en houden ieder een eigen (project)procedure

	op de (leef)omgeving en op hun eigen organisatie. Indiener benadrukt dat deze ontwikkelingen de leefbaarheid in delen van de gemeente Vlissingen onder druk kunnen zetten en belangen met elkaar kunnen laten botsen.	omdat projecten verschillende initiatiefnemers hebben. Dit betekent dat er wel een integrale afweging zal zijn tussen projecten en initiatieven op basis van onder meer systeemstudies en effectenstudies. De besluitvorming van projecten weegt de dilemma's en gevolgen met andere projecten af.
4.7.3.2	Indiener geeft aan dat de verschillende initiatieven veel vragen van hun eigen organisatie en vragen daar compensatie voor.	Onlangs zijn de regionale investeringen voor bovenwettelijke compensatie in de regio vastgesteld. Bovenwettelijke compensatie is een vergoeding die boven de wettelijk vereiste compensatie ligt, bijvoorbeeld compensatie die wordt toegekend aan groepen of individuen voor hun aandeel in het participatieproject van een projectprocedure. De huidige afspraken hierover gaan over de lopende projecten uit de 'Routekaart 2030 voor windenergie op zee' (betreft o.a. de projecten Net op zee IJmuiden Ver Alpha en Net op zee Nederwiek 1). Deze projecten lopen allemaal tot 2030. Het programma VAWOZ gaat over vaststellen van kansrijke aanlandingen voor de periode ná 2030. Omdat programma VAWOZ na 2030 valt, is het nu nog geen onderdeel van de investeringen voor bovenwettelijke compensatie.
4.7.3.3	Indieners benadrukken dat er naast initiatieven voor elektrolyse ook andere energieprojecten zijn in het Sloegebied, zoals ammoniak- en batterijopslag. Ze vinden dat de Rijksinpassingsplannen geen probleem mogen zijn voor deze bedrijvigheid, die cruciaal is voor de energietransitie. Ze willen dat programma VAWOZ de kansen die lokale initiatieven bieden voor de energietransitie erkent een meeneemt.	Het Ministerie van KGG kent de behoefte in de regio en lokaal aan een integrale benadering van de energietransitie. Het Ministerie van KGG werkt aan het integrale verhaal over de samenhang tussen de projecten. Maar de projecten hebben en houden ieder een eigen (project)procedure omdat projecten verschillende initiatiefnemers hebben. Dit betekent dat de besluitvorming van het programma VAWOZ de dilemma's en gevolgen met andere projecten afweegt.
Evides Waterleidingen		
4.7.4	Indiener benadrukt het belang van Evides bij de verschillende tracés die TenneT onderzoekt. Ze wijst op de aanwezigheid van watertransportleidingen van Evides langs de A58 en de N254. Hier zijn voorzorgsmaatregelen nodig om lekkages te voorkomen, vooral bij asbestcementleidingen. Indiener benadrukt dat de studie naar tracés in Zeeuws-Vlaanderen, vooral het tracé KZV alb-TN22 langs de N61, veel overeenkomsten heeft met de waterleidingen van Evides. Indiener wil een grondige analyse van de impact van deze overeenkomsten en de beschikbare ruimte.	Het ministerie van KGG is zich bewust van de aanwezigheid van watertransportleidingen van Evides langs de A58 en de N254 in Walcheren/Zuid-Beveland en langs de N61 in Zeeuws-Vlaanderen. In het IEA/planMER onderzoek van programma VAWOZ zal bij de detaillering van routes nader onderzoek nodig zijn naar de eventuele impact van een kruising of parallellegging met de watertransportleiding van Evides en welke voorzorgsmaatregelen nodig zijn. Waar nodig zal het ministerie KGG hierover in contact treden met Evides.
Participatie/draagvlak/omgeving		
4.7.5	Indiener vraagt om een integrale aanpak van werkzaamheden in de Westerscheldezone. Indiener wil ook een gezamenlijk onderzoek naar mogelijkheden om via samenwerking met onder meer België het gedeelde Europese Grid te versterken.	Op dit moment is nog niet bekend of programma VAWOZ een tracéalternatief door de Westerschelde naar Terneuzen als voorkeursalternatief kiest. Ook is nog niet bekend of dit voor een elektrische verbinding, een waterstofverbinding of beide zal gelden. Verder is nog niets bekend over een mogelijke uitvoeringsperiode en planning. Als programma VAWOZ een tracé door de Westerschelde als voorkeursalternatief kiest, werkt het programma de planning en

		<p>aanpak van werkzaamheden verder uit en stemt het deze verder af. Indiener en de Belgische partijen die relevant zijn voor de Westerschelde worden hierbij betrokken.</p> <p>Met betrekking tot het Europese grid: TenneT heeft een aantal grensoverschrijdende hoogspanningsverbindingen. We noemen dat interconnectoren. Interconnectie maakt internationaal transport van elektriciteit makkelijker, efficiënter en goedkoper. Ook kunnen de internationale vraag en aanbod dan beter met elkaar in evenwicht worden gebracht. Voor gebruikers resulteert dit in lagere kosten en een hogere leveringszekerheid. Interconnectie is specifiek niet bedoeld om meer elektriciteit naar het achterland te transporteren of de groeiende elektriciteitsvraag in een bepaalde regio, zoals Zeeuws-Vlaanderen, te faciliteren. Je mag er geen lokaal knelpunt mee oplossen.</p> <p>TenneT en Elia, de Belgische hoogspanningsbeheerder, voeren op dit moment een studie uit naar de behoefte van extra interconnectiecapaciteit. Die studie zal naar verwachting in de eerste helft van 2025 worden afgerond. Als uit de studie blijkt dat er behoefte is aan uitbreiding van de interconnectiecapaciteit tussen Nederland en België, moet daarna nog uitgezocht worden wáár dit dan het meest doelmatig is. Dat zou een verbinding tussen Zeeuws-Vlaanderen en België kunnen zijn, maar ook elders in het land, vanaf een 380kV-hoogspanningsstation. Voor een eventuele nieuwe interconnector wordt in de studie momenteel gekeken naar een inbedrijfname na 2035 en richting 2040, gerelateerd aan de ontwikkeling van offshore wind.</p>
Procedures/overzicht		
4.7.6	Indieners wijzen op de analyse van TenneT voor het technisch inpassen van nieuwe kerncentrales op het net. Ze benadrukken dat er genoeg vraag naar elektriciteit moet zijn om de VAWOZ-projecten en de bouw van een nieuwe kerncentrale te rechtvaardigen. Er moeten regelmatige updates komen van TenneT en KGG naar North Sea Port en SDR over de technische mogelijkheden van deze projecten met een integrale benadering.	De IEA/planMER analyseert systeemintegratie van VAWOZ en de effecten van aanlanding van elektriciteit en waterstof op het energiesysteem. In deze analyse staat ook de samenhang met ontwikkelingen zoals kernenergie. Deze resultaten zijn relevant voor het beoordelen en afwegen van de belangen in het gebied.
Grondgebied België		
4.7.7	Indieners willen dat het projectdossier rekening houdt met de aanwezigheid van de hoogspanningslijnen en -posten op Belgisch grondgebied.	Het Ministerie van KGG weet van en houdt rekening met de aanwezigheid van het hoogspanningsnet in België.
Vestigingsklimaat Zeeland		
4.7.8	Indiener vindt de aanlanding van wind op zee enorm relevant voor de bedrijvigheid rondom het havengebied in Zeeland. Dit gebied maakt al gebruik van waterstof en extra energie-	Het Ministerie van KGG bevestigt dat het aanlanden van windenergie op zee in Zeeland bijdraagt aan het versterken van een aantrekkelijk vestigingsklimaat.

	infrastructuur biedt ruimte voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat.	
--	---	--

COLOFON

Programma VAWOZ 2031-2040

Datum

27-09-2024

Status

Definitief

Arcadis Nederland B.V.

Postbus 264
6800 AG Arnhem
Nederland
+31 (0)88 4261 261

www.arcadis.com

BRO B.V.

Rhijnspoorplein 38
1018 TX Amsterdam
+31 (0)20 506 19 99

www.bro.nl

CE Delft B.V.

Oude Delft 180
2611 HH Delft
+31 (0)15-2150150

www.ce.nl

Pondera Consult B.V.

Postbus 919
6800 AX Arnhem
Nederland
+31 (0)88 7663 372

www.ponderaconsult.com